

Bogdan Petriceicu Hasdeu

**DIN MOLDOVA
(LUMINA)
1862–1863**

Ediție critică
de
I. OPRÎȘAN

Editura VESTALA

București – 2009

LIBRIS

We know
books

DIN
M O L D O V A.

REDĂPTORUL :

B. Petricicu-Hæjdîu.

In magnis et voluisse sat est.

TOMUL I.

Cu două fac-simile.

IASII.

Typografia Bermann-Pilecki.

1862.

CUPRINDERA TOMULUI I.

LITERATURA.

		Pagine
<i>C. Negruzzi.</i>	Studii asupra limbii române (articolul I- <i>tu</i>).	76
<i>B. P. Hâjdîu.</i>	Reposatul postelnic. Tragedia istorică într'un apt; cu introducere și note critice	81

ISTORIEA.

<i>B. P. Hâjdîu.</i>	Destierarea lui Petru vodă Raresiu:	
	I. Zvóna	13.
	II. Pornirea la tabără	29.
	III. Tratatul de la Urbea-Mare	46.
	IV. Moldova și Ardealul	61. 79

POEZIEA.

<i>St. Vârgoliceu.</i>	O noapte	44.
— —	Călugherul; poemă în trei cînturi.	69.

POEZIEA.

<i>B. P. Hâjdîu.</i>	Ionascu-vodă (1574).	12.
— —	Femea înneacă (fabula).	27.
— —	Portretul	43.
— —	În memoria Raissel Chod...ska	—
— —	Rivna	45.
— —	Sonnet către Luca Stroici.	49.
— —	La deschiderea Reuniunii române de Lectură de la Cernăuți	74.

BIBLIOLOGIEA.

<i>Mitrop. Dosotelu.</i>	Legenda sîntei Parasceve, patrona Estului; cu no- tele Redăpetunii	
--------------------------	---	--

BIBLIOLOGIEA.

<i>A. Papadopol-Calimah.</i>	Martin Crusius despre Principatele-Române.	
	I. Regatul Moldovei	40.

BIBLIOLOGIEA.

<i>B. P. Hâjdîu.</i>	Apendicele la articolul d- <i>lui</i> Papadopol-Calimah.	42.
----------------------	--	-----

ARCHEOLOGIEA.

<i>B. P. Hâjdîu.</i>	Conceptul studiilor arheologice, în legătură cu isto- ria univorsară și a Românilor (Articolul I- <i>tu</i>)	33.
----------------------	--	-----

DIPLOMATOLOGIEA.

<i>B. P. Hâjdîu.</i>	Un uric de la Vladislav, regele Polono-Ungar, din 1544, în Urbea-Mare, hărăzind Ardealului Iancu Rombul locul pustiu Ternowepole în Galitia :	
----------------------	---	--

	Pagine
I. Traducerea cu testul <i>en regard</i>	2.
II. Comîntarul: 1, Bibliografia documentului. 2, Regele Vladislău III. 3, Némul lui Iancu Românul. 4, Sambo-rica. 5, Stilul uricului. 6, Arta arcească la Romîni. 7, Subscriitorii documentului	1.
Doă documente de la regele englu Eric VI, din 1427 si 1434, despre Radul, ban de Crafovă, acordindu-i o pensune anuară de 40 marce:	
I. Traducerea cu testul <i>en regard</i>	7.
II. Comîntarul: 1, Bibliografia documentelor. 2, Eric VI si sfetnicii lui. 3, Cercetări asupra personajului banului Radul de Crafovă. 4, Valórea marcei engle din suta XV. 5, Despre bejenarii din familia Basarab.	8.
DREPTUL COMERCIALE.	
B. P. Hájdiu. Cercularea polonă a lui Petru vodă cel Schlop despre óre-carí trebî negutitoresci, si despre izgonirea Jidovilor; din 1577:	
I si II. Traducerea si testul	17.
III. Comîntarul: 1, Descrierea archeografică si analitică a uricului. 2, Carapteristica lui Petru cel Schlop. 3, Anticitatea comerciale a Botosfenilor. 4, Lentfescii si Sipinetul. 5, Politia Hotînenilor. 6, Notitia numismatică despre valórea grosilor, etc. 7, Postavul de Lund. 8, Cesciunea Jidovilor din Romînie.	20.
GLOSOLÓGIEA.	
B. P. Hájdiu. Rugăcînea Domnului, scrisă romînesce cu litere latine în 1593 de cătră vel-logofetul moldovén Luca Stroičí, annotată si publicată la 1594 în Cracovia de cătră Stanislaw Sarnicki:	
I. Rugăcînea Domnului.	40.
II. Annotăcînea, în test si în traducere	50.
III. Comîntarul: 1, Notitia bibliografică. 2, Viétia lui Luca Stroičí. 3, Începuturile sciintiei limbistice. 4, Teorica lui Stroičí despre originea limbii romîne. 5, Ortografia stroiciana. 6, Purismul lui Stroičí	50.
ISOGRAFICA.	
B. P. Hájdiu. Fac-simile lui Iacob Eraclide Despotă si marelui logofet Luca Stroičí.	59.
MISCELE.	
A. Pretorianu. Corespundintia rusofilă si romînofobă	80.
	etc. etc. etc.

DIN MOLDOVA.

Este o dată la doi
septimăni. Prețul pe un
an 2 galb., pentru tinu-
turi—88 lei.

Redactorul: B. Petriceicu-Hăjdu.

Abonamintele se fac la
Redactor (edificiul Uni-
versității), trimițându-
i-se banii la adresa.

IV. I.

In magnis et voluisse sat est.

1862.

PRECVINTARE.

Foile științifice și literare nu au nevoie de profesuni de credință, știința și literatura fiind necompatibile cu culorile de partidă.

Orice articol bine-conceput și bine-scris, din domeniul oricărui științ și arti, fără deosebire, până și o cercetare matematică sau medicală, se va primi în columnele acestor foi.

Sunt hotărât și pus în puțintă, pentru astă dată, de a înainta întreprinderea mea, chiar de n'aslu ave nici un abonat: numai astfel se poate îndrepta creditul, ce l'a pierdut, din diferite cauze. Tineră și efemera noastră ziaristică.

Ortografia, adoptată în această foie, e puținctos cea mai simplă: *ă* pentru *σ*, *ț* pentru *κ*, *chi* și *ghi*, *che* și *ghe*, *chl* și *ghl* pentru *κi*, *ri*, *ke*, *re*, *kl*, *rl*; *ti* și *si*, *li* și *sl*, pentru *υi*, *ui*, *yl*, *ul*; *ti* și *si* pentru *τι*, *ci* . .

Redapctunea speră, că, prisosindu-i mijlocele materali, ea va pute adăugi, mai în urmă, către revista sa literară un supliment politic, desbrăcat de orice nuanțe de clică, și în care atât situațiunile naclunare, cum și afacerile generali, vor fi judecate pe bazele nepărtenirei istorice, economice și juridice:

Alter remus aquas, alter tibi radat arenas;
Tulus eris. . .

Un uric de la Vladislav, regele polono-ungar, din 1444, în Urbea-Mare, hărăzind Ardelénului Iancu Romînul local pustîiu Ternowepole, în Galitie¹⁾.

I.

Traducerea. (*)

În numele Domnului amin. Spre vecnică memorie. Pentru înlăturarea nendemnării feliuritelor greșeli și îndoeli păstrîndu-se în împlîrile vietiei noastre prin mestresîugul slóvelor și prin mărturicia ómenilor, vrednici de credință; apoi așa dară noi, Vlădislaș ('), cu mila lui D-zeu craul Poloniei, Ungariei, Dalmatiei, Croatiei, etc., asisidere stăpîn și mosînén al Cracoviei, Sandomiriei, Siradiiei, s. a., semnificam prin cuprinderea scrisórei de feliá, tuturor presîntii și fiitorii, cui se cuvîne seú se va cuveni a o cunosce, cumcá cea mai de căpîtenie de'ntre îngrijirile noastre, nedespártite nici-o-din-o-órá de în-náltimea demnitătiei regesci, este folositórea acrescere, sub fericita noastră domnie, a rigatului nostru leslesc, care atrage asupra-si necontentita noastră atîndere; și dorim, ca locurile lui cele întinse, desierte și nelăcuite, să le prefacem în roditóre, devenindu-ni ele ast-fellu plăcute și îndeminatece. Decî, vizînd sîerbiciile de multîamitóre supunere și dovezile de neclintită fede, prin cari credinciosul nostru Iancu Romînul de Turca (²) în mai multe rînduri si-a cástigat mila noastră, și de acum înainte și mai cu înadinsul si-o va cástiga-o; apoi, vroind a-l mîntîné în favórule gratiilor noastre și a-l mai îmboldi spre slujba noastră, lui-si și legiuitilor seî urmasi, li-am dat și învoit, li dîm și învoim, în uric, spre

*) In Nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam.—Quia tunc multis errorum et dubiorum prudenter occurrimus incommodis, dum gesta aetatis Nostrae litterarum apicibus et fide dignorum testimonio perhennamus, proinde Nos Wladislaus Dei gratia Poloniae, Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. rex, nec non terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, etc. Dominus et haeres, significamus tenere praesentium quibus expedit universis praesentibus et futuris praesentium notitiam habituris, quomodo inter sollicitudinum curas, quae regio culmini incumbunt quotidie, illud praecipue meditatur, qualiter regnum nostrum Poloniae, cujus Nos cura continue sollicitat et inducit, ut tempore Nostri felicitis regiminis, utilia se sentiat recepisse incrementa, *locaque ipsius vasta et deserta inhabitabilia in fructifera convertamus*, ut Nobis inde commoda et grata obsequia subsequantur. Quare attendentes gratiae fidelitatis studiosa obsequia et constantis fidei merita, quibus Nobis Janko *Walachus de Thurca* fidelis Noster *multipliciter* complacuit, et ad huc aucto fidelitatis studio praesentius complacebit in futurum, horum intuitu volentes ipsum gratiarum Nostrarum prosequi favoribus et ad obsequia Nostra continuo reddere promptiorem, sibi et ipsius legitimis successoribus vastitatem Nostram Ternowe polye dictam in fluvio San consistentem (quae deorsum fluvii praedicti San usque ad metas villae Zorawyny ex una parte, ex altera vero

îmbunătățire și înlăcuire, locul nostru pustiu, zis Ternowepole, în părțile Samborului (³), pe ambele Țermuri ale râului San, adecă: de la acest râ în jos pînă la hotarele satului Zorawyny, pe de o parte, și pe de alta pînă la apa Bukowic; și, înființîndu-se satul, de pe numele cîmpului Ternowepole, vrem să se numească Ternowa. Osebita noastră și a urmașilor noștri vointă este, și va fi, ca fundătorul acestui sat Ternowa, el-însuși și sucesorii săi, să-l ține, să-l aibă, să-l specule, să-l cărmuească și stăpînească, și să-l poartă neîntuit în vecii vecilor, cu putere de a-l preschimba, de a-l înstrăina, de a-l ipoteca, de a-l vinde, de a-l întrebuința după plac, cum li se va pare mai bine, cu toate utilitățile, în genere, și cu fie-care din ele, în specie; asemenea cu fructuri, dări, venituri, câștiguri, agre, fînăție, cîmpi, pășuni, selbe, păduri, codri, fageto, reduri, tufare, prisace, vînături de tot felul, lacuri, izeri, ruri, pâraie, ape cu ramurile lor, pescării, mîre cu folosurile lor, și ori-si-carî alle lucruri, fie ori-cum numite, acolo presînti seî viitoare seî sporitoare; toate apărtenințele, acareturile, adăuseturile, priivitoare cătră acea mosie (⁴). Pe temeiul unei așa danii, pomenitul Iancu și legiuitii săi urmași sînt chemați și detori de a țerbi noă și urmașilor noștri, în fie-care resolu obtesce anunțat, câte cu doi arcasi (⁵). În mărturie e acest hrisov, la care s'a aninat pecetea noastră. Lucrat în Urbea-Mare, în anul Domnesc una miie patru sute patru-zeci și patru, în feriea a două, în însăși zioa S-tului apostol Bartolomeu. De fătă fost-a: măreții, de bun nēm, zdravenii Luca de Gorka, palatnii Poznaniex; Hrisco Kierdej, tij al Podoliei; Nicolașu Ossolinski, castelanul

usque ad flumen Bucowicz se ex ambabus partibus protendens in districtu Samboriensi sita) exstirpandi, collocandi dedimus et concessimus, ac tenore praesentium damus et concedimus titulo perpetuo omnimodam facultatem, villamque ejusdem vastitatis a cognomine Thernowe polye Thernowa volumus nuncupari. Quam quidem villam Thernowa per ipsum collocatam, cum omnibus et singulis utilitatibus, fructibus, censibus, redditibus, proventibus, agris, pratis, campis, pascuis, silvis, mericiis, nemoribus, borris, gajis, virgultis, rubetis, mellificiis, sarceptis, venationibus, aucupationibus, stagnis, lacubus, palludibus, rivis, torrentibus, fluviis, piscinis, piscaturis, aquis et earum decursibus, molendinis et eorum emolumentis ac aliis quibusvis usibus quibuscumque censentur nominibus, qui modo ibidem sunt, et in posterum possunt quovis modo fieri et augeri, attinentiis, cohaerentiis, appendiisque universis, ad ipsa quomodolibet spectantibus, tenebit, habebit, utifruatur, reget, gubernabit et pacifice possidebit temporibus perpetuis et in aevum, nec non commutabit, alienabit, obligabit, vendet et in usus ipsius beneplacitis ipse et sui successores legitimi convertet, prout ipsis melius videbitur expedire, Nostro tamen et successorum Nostrorum consensu et voluntate ad id accedente speciali. Ratione cujus donationis praefatus Janko et sui successores legitimi ad quamlibet expeditionem proclamata et generalem, duobus sagittariis cum arcibus Nobis et Nostris successoribus servire tenebuntur et debebunt. Harum, quibus sigillum Nostrum est appensum testimonio literarum Actum in Waradino feria secunda ipso die Sti

de Wojnik: Ióne Ligensa, tij de Biecz: Nicolaïu Zakrzowski, tij de Wislica: Ióne Farrurej Garbowski, spâtar de Cracovie: Ióne Bezat Mokrski, stegar de Cracovie: Benedict Batlewski, tij de Posnanie: Enrie Balicki, tij de Sandomir (°): si alti multî ostasi si casnici ai nostri: marturi, vrednici de credintiã. Datu-s'a prin mina mâretilor domni Ióne Konieczpolski, cînceclarul crãiei Poloniei, si Petru Szekocinski, vice-cînceclar, noã în adevir dragi. Cititu-s'a de câtrã Albert Zichlinski, vice-cînceclarul Poloniei.

II.

Comîntarul.

1. Bibliografea documîntului. — 2. Regele Vladislav III. — 3. Némul lui Iancu Romînul. — 4. Somborica. — 5. Stilul uricului. — 6. Artea arcãsiã la Romîni. — 7. Subserlitorii documîntului.

1) Testul lãtin, de pre original, e publicat în apendicele scrierei contelui Ales. Stadnicki despre coloniile romine din Galitie (a).

2) Vlãdilaș III Jagelone, poreclit cel de la Varna (Warnencyk), fiul lui Vlãdilaș II, fundãtorului dinãstiei jagelonice, se urcã pe tronul polon în 1434, în vrãstã ca de zece ani, fu ales în 1439 la crãimea ungarã, dupã mórtea regelui Albert cel Austriac. El a perit în bãtãliea de la Varna, în contra sultanului Amurat II, în 1444, în 11 Noemvrie; cãlcînd, din îndemnul papei, folositorul trãptat de pace, încheiat cu Turcii cu un an mã'nainte, prin bãrbãticia si intelepciunea lui Uniad (b). Uricul de feliã datu-s'a în luna lui August: prin urmare, între cei-l'alti ostasi ai regelui, dupre espresa condiciune a aptului, trebuia sã se fi aflat în resbel si Romînul nostru Iancu cu doi arcasi.

3) Contele Stadnicki pune, din gresiãlã, „Zanko Walachus de Turca”. În vechile minuscrite polone nu e chip de a deosebi un Z de un J, de nu dórã cu ajutorul contestului si al criticei. E de mirare, cã

Bertholomaci Apostoli, Anno Domini Millesimo quadringsesimo quadragesimo quarto. Praesentibus ibidem Magnificis Generosis et strenuis Luca de Gorca Poznanensi, Hriczkone Kierdej Podoliensi Palatinis — Nicolao de Ossolin Wojnicensi, Joanne Ligensa Bieczensi, Nicolao de Zakrzow Wisliciensis Castellanis — Joanne Farrurej de Garbow dapifero Cracoviensi, Joanne Bezath de Mokrsko Cracoviensi, Byeniakone de Batlewo Poznanensi, Hincone de Balicze Sandomiriensi rexilliferis — et aliis quam plurimis militibus et familiaribus Nostris fide dignis testibus circa praemissa. Datum per manus Magnificorum Joannis de Conieczpole Cancellarii et Petri de Szekociny vicecancellarii regni Poloniae sincere Nobis dilectorum. Lectum [?] per Albertum de Zichlyu Regni Poloniae vicecancellarium,

a) O wsiach woloskich; Lwów, 1848; p. 31—32.

b) Bandikie; Dzieje narodu Polskiego; 3 wyd.; t. 2, p. 36 sq.

arheologul leșiese nu s'a folosit. În privirea acestui personaj, de descoperirile documentală ale compatriotului său genealog Dunczewski (a), din cari se vede, că Țancu Romînul era fiul lui Țanciu Romînul (Ianczu Walachus). venit din Ungarie încă sub craiul Ludovic, înaintașul Jagelonilor; înobilat în Polonia, și dîruit, în 1431, cu nesce mosit foarte întinse, în regiunea Premislicii; anume trei sate mari: Turca, Iavora și Ilnic. Documentele îl numesc „comes” său conte: pe semne, în loc de „chinez”? Stema familiei lui era așa numitul în eraldica polonă „Sas”, marcă de origine romîno-ungară; adecă: „craiu-noș gal-bîn, cu corno în sus, covîrsite câte cu o stê steptegrană; în mijloc. „răzemată pe semilună, o săgétă cu fer în sus; tôte pe cîmp albastru”. Țanciu Romînul avu trei fii, supranumiți „de Turca”, de pre numele mosiciei, în care lăcuise părintele lor: Țancu Romînul de Turca mosceni satul Iavora; Hodcu (Teodor) Romînul de Turca mosceni satul Turca; Ivancu Romînul de Turca mosceni satul Ilnic. De la Țancu se trage némul boeresc polon Iaworski; de la Hodcu-Turecki; de la Ivancu Ilnicki; trus-trele cătolicite și cunoscute pînă acum în țera leșiescă, păstrînd și prima lor stêmă Sasul. Cum de aș scâpat tôte aceste—a din vederea reposatului Stadnicki? Să mai adăugim, că, din urmașii lui Țancu Romînul de Turca, unul, Ióne, preut, trăitor la începutul sutei trecute, și-a făcut un nume în literatura polonă prin două predice, tipărite în-folio la Leopole în 1724: 1, *Faederata Marti Bellona*; 2, *Spongia dolentium Vellus* (b).

4) Sambor său Samboriea, orasîu, despre care cronicarul Matefu Strykowski, din seclul XVI, scrie: „politie, încungîturată cu slantîuri, pe „Nistru, cu cetate, la marginile Ungariei, în țera Premislicii” (c). Acestă pusecîuno geografică esplică cauza astezărei fugarilor romîni din Ardél „în părțile Samborului.”

5) Testul lătîn prezintă aci o multime de pleonasmе și barbarismе, însusite locului și timpului în cescîune: *boris, gajis, sareptis*, etc. Uricele romîne se exprimă mult mai pe scurt în cazuri analóge. Am fost silit de a reproduce, dupre puțintă cât mai credincios, volubilitatea straină.

6) Testul zice: „*duobus sagittariis cum arcubus*”; fost-aș la Lest

a) Herbarz; t. 2, p. 390.

b) Niesiecki; Herbarz; wyd. Bobrowicza; t. 4, p. 473.

c) Mizler; *Historiar. Poloniae Scriptorum Collectio*; t. 1, p. 59.